

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi
Ondokuz Mayıs University Journal of Humanities

e-ISSN: 2717-8072, İBD June 2022, 3 (1): 237-244

Güney Arnavutluk'ta Üç Osmanlı Kasabası: Avlonya, Berat, Ergiri (19. Yüzyıl)

Havva DEMİR¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun

• havva__demir@hotmail.com • ORCID > 0000-0001-7616-9839

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 22 Şubat / February 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 4 Nisan / April 2022

Yıl / Year: 2022 | **Cilt – Volume:** 3 | **Sayı – Issue:** 1 | **Sayfa / Pages:** 237-244

Atrif/Cite as: Demir H. "Güney Arnavutluk'ta Üç Osmanlı Kasabası: Avlonya, Berat, Ergiri (19. Yüzyıl) "
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, 3(1), Haziran 2022: 237-244.

ERKEN, İlkay, *Güney Arnavutluk'ta Üç Osmanlı Kasabası: Avlonya, Berat, Ergiri (19. Yüzyıl)*, Serander Yayınları, Trabzon 2021, s. 225, ISBN: 978-605-21-0414-9.

İliryalıların ülkesi olarak bilinen Arnavutluk, Osmanlı hâkimiyetine girene kadar Roma, Slav, Bulgar ve Sırp gibi çeşitli devlet ve kültürlerin egemenliği altında yaşamıştır. Anadolu Türkleri Arnavutluk'u ilk defa 1337 yılında Doğu Roma İmparatoru III. Andronikos ile yaptıkları ittifak ile tanımıştır. III. Andronikos Arnavutluk'ta çıkan isyan neticesinde Aydınoğulları Beyi Umur Bey'den yardım istemiş ve bu vesile ile Anadolu Türkleri ilk kez Arnavutluk ve coğrafyası hakkında bilgi sahibi olmuştur. Türkler III. Andronikos'a yardım ettikten sonra ülkesine geri dönse de Doğu Roma Arnavutluk üzerinde hâkimiyetini devam ettirememiş ve Arnavutluk coğrafyası kuzeyinden güneyine Sırp, Doğu Roma ve yerel Arnavut beyleri arasında bir çatışma alanı haline gelmiştir. Bu çatışmalar uzun yıllar devam etmiş ve yıllar içerisinde bölge hâkimiyeti için mücadeleye Venedik ve Osmanlı devletleri de müdahil olmuştur. Çeşitli mücadele ve çatışmaların ardından Osmanlılar 1417 yılında Arnavutluk'un tamamını ele geçirecek bölgede Arvanid-ili (Arnavut-ili) olarak bilinen sancağı kurmuştur.

Arnavutluk'un Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesi ile ilgili temel eserlerden biri Halil İncalcık'ın "Arnavutluk'ta Osmanlı Hâkimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei" adlı çalışmasıdır. Ayrıca Arnavutluk fethedildikten sonra tutulan tahrir kayıtları hakkında yapılan çalışmalardan biri olan Halil İncalcık'ın *Hicri 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arnavid* Arnavutluk'ta idari taksimatın anlamlandırılması için önemli bir yere sahiptir. Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile ilgili M. Tayyib Gökbilgin'in "Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları" adlı çalışması mevcuttur. Avlonyalı Süreyya Bey'in *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)* adlı çalışması Arnavutluk'ta Osmanlı Devleti sonrası dönemin anlaşılması için önemli bir yere sahiptir. Arnavutluk üzerine yapılan çalışmalara bir yenisini de İlkay Erken, *Güney Arnavutluk'ta Üç Osmanlı Kasabası: Avlonya, Berat, Ergiri (19. Yüzyıl)* kitabı ile yapmıştır.

Zira Yazar Ön sözde; "Osmanlı kültürünün Arnavutluk'a ne derece nüfuz ettiği anlaşılacak istendiğinden Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarının fetih sürecine ve idari taksimatına dair detaylardan ziyade fetihleri ardından 19. yüzyıla kadarki fiziki dönüşümlerinden bahsedilmiştir. Bunu yaparken ilgili kasabaların fetihlerinden hemen sonraki fiziki ve demografik yapılardan hareketle 19. yüzyıldaki vaziyetleri açıklanmaya çalışılmıştır." diyerek böyle bir çalışma ortaya koymadaki temel amacını dile getirmiştir. Bu bakımdan inceleyeceğimiz çalışmada 15. yüzyılın ilk çeyreği ile 19. yüzyıl belgeleri karşılaştırılarak fiziki anlamda Osmanlı Devleti tesiri tespit edilmeye çalışıldığından önemli bir yere sahiptir. Bu süre zarfında Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'ta etkili olup olmadığı, olduysa ne derece etkili olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Arnavutluk üzerine böylesine derinlemesine bir çalışma yapılmadığından inceleyeceğimiz çalışma bu boşluğu doldurmuş olacaktır.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden Dr. İlkay Erken, Arnavutluk üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Yazar, 2014 yılında *İşkodra Vilayetinin İdari ve Sosyal Yapısı (1876-1912)* başlıklı yüksek lisans çalışması ile Kuzey Arnavutluk'u ele almıştır. 2019 yılında *Yanya Sancağının İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)* adlı doktora çalışması ile Güney Arnavutluk'un merkez sancağını incelemiştir. 2021 yılında ise Doktora çalışmasını detaylandırarak *Yanya Sancağı: İdari Yapı ve Yerleşim Birimleri* başlıklı kitabını bilim dünyasına sunmuştur. 2019 yılındaki çalışmada Yanya Sancağı incelenirken çalışma merkez sancak ile sınırlandırılmıştır. Bu durum neticesinde Güney Arnavutluk'un diğer yerleşim birimlerinin ayrı ayrı ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece Yazar, *Güney Arnavutluk'ta Üç Osmanlı Kasabası: Avlonya, Berat, Ergiri (19. Yüzyıl)* adlı eserini gerekli çalışmaları yaparak literatüre kazandırmıştır.

Çalışma hazırlanırken *Arnavutluk Devlet Arşivleri'nden alınan Berat Şer'iyye Sicilleri, Ergiri Şer'iyye Sicilleri ve Avlonya Şer'iyye Sicilleri ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden alınan belgelerden* istifade edilmiştir. Bunlara ek olarak *Devlet Salnameleri, Maarif Salnameleri ve Yanya Vilayet Salnameleri* kullanılmıştır. Bunların dışında daha önceden neşredilmiş çeşitli defter ve istatistik kayıtları yazar tarafından kullanılmıştır. Yazar, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden* de sıklıkla yararlanmışır. Ayrıca yazar, Avlonya, Berat ve Ergiri kasabaları hakkında yazılan ana kaynakların verdiği bilgiler ışığında ilgili kasabaları ziyaret ederek çalışmada bahsedilen mimari eserlerin ve mahallelerin konumlarını tespit etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda *Ekler* bölümünde Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarındaki kale, cami, kilise, tekke, türbe, köprü gibi mimari yapılara-eserlere ait 68 adet fotoğraftan 40'ı yazar tarafından bizzat kasabaya gidilip çekilen fotoğraflardan oluşmaktadır. Metin içerisinde bahsedilen cami ve kiliselerin gidip ziyaret edilerek tespit edilmesi ve fotoğraflarının konulması Arnavutluk'ta Osmanlı mimarisini anlamak için oldukça önemli bir yere sahiptir. Arnavutluk ile ilgili literatür ele alındığında incelemesini yapacağımız eserin kapsamlı bir çalışma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte eserde, basılmış kaynaklar ve literatür geniş bir biçimde taranmış, Arnavutluk üzerine yapılan tarihsel çalışmalar ile karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

225 sayfadan oluşan eser, *Ön Söz, Kısaltmalar, Tablolar ve Giriş* bölümünden başka üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci Bölüm *Adriyatik Kıyısında Bir Kasaba: Avlonya*; İkinci Bölüm *Toskalk Merkezi Berat*; Üçüncü Bölüm ise *Laplık Merkezi Ergiri* başlıklarını taşımaktadır. Kitabın sonunda ise *Sonuç, Kaynakça, Ekler ve İndeks* bölümleri bulunmaktadır.

Giriş bölümünde (13-18) Arnavutluk'un ikiye taksimi ve anıldığı isimler verilerek konuya giriş yapılmıştır. Yazar, Arnavutluk'un Osmanlı hâkimiyetindeki sınırlarını vererek araştırmacının/ okuyucunun günümüz Arnavutluk sınırları ile karıştırmamasını sağlamıştır. Kuzey Arnavutluk ile Güney Arnavutluk arasındaki

farklar ele alınarak Güney Arnavutluk bölgesindeki *alt kültürel* bölgeler ile bu durumun iki ayrı bölge halkları arasında meydana getirdiği farklılıklara değinilmiştir. Güney Arnavutluk'taki Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarının alt kültürel bölgelerdeki yeri ve öneminden bahsedilmiştir. 15. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından fethedilen bu kasabaların nüfus, mimarî, dinî yapı ve şehirleşme bakımından değişim ve gelişimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca metin boyunca Avlonya, Berat ve Ergiri için neden *kasaba* tabirinin tercih edildiği açıklanmıştır.

Giriş bölümünden sonra eser *Adriyatik Kıyısında Bir Kasaba: Avlonya* bölümüyle (19-71) devam etmiş ve bu bölüm kendi içinde *Fetih ve İdare, İsim ve Coğrafya, Demografik Yapı ve Mahalleler, Dini Yapılar, Hristiyanlara Ait Dini Yapılar, Eğitim, Ekonomik Faaliyetler ve Avlonya ve Kaleleri* adlı alt başlıklara ayrılmıştır.

Yazar çalışmada Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarını incelerken bir bütünlük olması bakımından bu üç kasaba için de aynı metotta ilerlemiştir. Ancak kendisinin de Ön sözde bahsettiği gibi elde edilen kaynaklardan dolayı çalışmada içerik ve detay açısından bir uyum yoktur. Buna örnek olarak birinci ve ikinci bölüme nazaran üçüncü bölümün kısalığı verilebilir. Yine birinci bölümde olan *Avlonya ve Kaleleri* kısmının diğer iki bölümde olmaması örnek gösterilebilir.

Fetih ve İdare adlı kısım ile Avlonya'nın 1417 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi ve 1913 yılında elden çıkması anlatılarak Osmanlı hâkimiyeti boyunca yaşadığı idarî değişim ve isim kökenleri hakkında bilgi verilmiştir. Metin içerisinde verilen isimlerin anlamlarına dipnot verilerek açıklamalar yapılmış ve araştırmacının/okuyucunun yabancı isimler içerisinde kafasında oluşacak soru işaretlerinin önüne geçilmiştir. Daha sonra Avlonya'nın fizikî coğrafyasından bahsedilerek araştırmacının/okuyucunun gözünde Avlonya'nın Arnavutluk'taki yeri çizilmeye çalışılmıştır. Kasabanın fizikî coğrafyası anlatılırken Avlonya'nın bir *amfi tiyatroya* benzetildiği dikkat çekmektedir.

Demografik Yapı ve Mahalleler kısmı ile çalışmaya devam edilerek öncelikle Avlonya kasabasında yaşanan salgın hastalıklar nedeniyle kasabanın başka bir yere taşınması üzerine Osmanlı Devleti bu kasabaya Yahudi topluluğunun bir kısmını yerleştirmiştir. 15. yüzyılda fethedilen Avlonya kasabasının 20. yüzyıla kadar yaşadığı nüfus hareketliliği ele alınmıştır. Fetihden itibaren kasabadaki sivil Müslüman nüfusun tespitine çalışılmıştır. Avlonya'nın nüfus hareketliliğinden bahsedilirken elde edilen veriler tablo olarak metin içerisinde verilmiş, böylece araştırmacının/okuyucunun bir bütünlük kurması sağlanmıştır. Bazı yıllarda nüfus hareketliliğinde ciddi azalma olduğu göz önünde bulundurularak bu azalmaların nedenleri araştırılmış ve elde edilen veriler ışığında analizlerde bulunulmuştur. Nüfus azalmasındaki nedenler doğum-ölüm oranları ile açıklansa da 17. yüzyıldaki geçici Venedik hâkimiyetinin de nüfus azalmasındaki yerinin gözden kaçmaması gerektiği vurgulanmıştır. Kasaba nüfusu kronolojik bir sıra ile anlatıldıktan sonra kasabada

yaşayan halkın Müslim, gayrimüslim ve Ulah olarak üç kısımdan oluştuğu ve bu halkların konuştukları diller hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısmın sonunda ise Avlonya kasabasındaki mahallerin isimleri tespit edilmeye çalışılmış ve bu isimlerin zaman içerisindeki değişimleri incelenmiştir. Demografik yapıdan bahsedildikten sonra 16. yüzyıldan itibaren Avlonya'daki Müslümanlara ait cami, mescit, hamam, imaret, tekke ve türbelerin sayıları ile konumları ortaya çıkarılmıştır. Müslümanların dini yapıları hakkında bilgiler verildikten sonra gayrimüslimlerin dini yapılarına geçilerek Avlonya kasabasındaki kiliseler ile manastırların isimlerinin tespitine çalışılmış ve bölgedeki Ortodoks ve Katolik kiliselerinin mücadeleleri vurgulanmıştır.

Avlonya'nın dini yapıları değerlendirildikten sonra kasabasındaki medreseler ve sıbyan mekteplerindeki eğitim düzeyi hakkında bilgi verilmiştir. Medrese ve sıbyan mektepleri dışında kasabada ileriki yıllarda eğitim vermeye başlayan ibtidâî ve rüşdiye mektepleri ele alınmıştır. İbtidâî ve rüşdiye mekteplerinde verilen dersler, yıllara göre öğrenci kayıtları, mezun öğrenciler, mektebi terk edenler, toplam öğrenci sayısı ve mektep hocaları tablo halinde verilerek analizler yapılmıştır. Bölgedeki mekteplerin azlığı konusuna dikkat çekilmiş ve bu durumun nedenleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunların dışında gayrimüslimlerin gittiği İtalyan ecnebi okulları ve Rum okulları hakkında bilgiler verilmiştir. Burada Rumların Avlonya'da Yunanistan'ın etkinliğini arttırmaya yönelik çalışmalarına dikkat çekilmesi önemli bir nokta olmuştur.

Birinci bölümün *Ekonomik Faaliyetler* kısmında Avlonya'nın Osmanlı Devleti için ticari öneminden bahsedilmiştir. 16. yüzyılda kasabadaki ticari faaliyetlerin artışında Yahudilerin önemi vurgulanmıştır. Osmanlı-Venedik ticareti açısından Avlonya'nın önemi açıklanmıştır. Ticari bir merkez olan Avlonya'da gemilerin korsanlar tarafından saldırıya uğradığına ve aynı zamanda *Müslüman ve Mağrib* korsanlar tarafından üs olarak kullanıldığına değinilmiştir. Avlonya kasabasında yapılan ithalat ve ihracat faaliyetleri ile alınarak ihracatta kullanılan tarımsal ürünler hakkında bilgiler verilmiştir. Yine Avlonya'nın ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler ve bu ülkeler ile arasındaki alışveriş incelenmiştir. Sonuç olarak Avlonya'nın ilk başlarda önemli ticari merkezlerden biri olduğu ancak 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen sürede ticaret bakımından gerilediği, kasabadaki dükkânlarda azalma olduğu ve bedesteninin olmadığı kanısına varılmıştır.

Birinci bölümün son kısmında *Avlonya ve Kaleleri* hakkında bilgiler verilmiştir. Avlonya'da Osmanlı Devleti fethi öncesi ve sonrasında inşa edilen kaleler ele alınmıştır. Avlonya'daki kalelere verilen isimlerin kökenleri hakkında bilgilerden bahsedilerek bu kalelerin uzunluk ve yüksekliklerine değinilmiştir. Ayrıca Avlonya'daki mevcut kaleler içerisindeki ev, namazgâh, cami, tekke, bedesten, çarşı, ambar, cephanelik vs. gibi şeylerin var olup olmadığı ve varsa sayısının ne kadar olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Son olarak Avlonya kasabasındaki kalelerden günümüze ulaşan kalıntıları Üzerinde durulması önemlidir.

Birinci bölümden sonra *Toskalık Merkezi Berat* adlı ikinci bölüme (73-135) geçilmiştir. Bu bölüme Fetih ve İdare başlığı ile başlanmış ve Berat'ın 1417 yılında Evrenosoğlu İsa Bey tarafından fethedildikten sonra 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kasabanın yaşadığı dönüşümler üzerinde durulmuştur. Daha sonra Berat'ın MÖ. 200'e kadar inen isim kökenleri, neden bu isimleri aldığı ve isimlerin anlamları açıklanmıştır. Berat'ın aldığı isimlerden bahsedilirken Doğu Roma Devri'nde *güzel güçlü ve zengin* şehir anlamında *Pulcheriopolis* adının kullanılması oldukça dikkat çekicidir. Berat'ın isim konusundan sonra kasabanın coğrafi özellikleri anlatılarak kasabanın Arnavutluk'taki yeri araştırmacıya/okuyucuya gösterilmeye çalışılmıştır.

Berat'ın isim ve coğrafyasından sonra *Demografik Yapı ve Mahalleler* kısmına geçilmiştir. Bir dağ üzerinde inşa edilen kalesi ile dağın eteklerinde kurulan Berat'ın bir kale-şehir olması dikkat çekmektedir. Berat kalesinin genel hatları ve 17. yüzyılın son çeyreğinde iç kalesi ile birlikte kaledeki ev, cephanelik, sarnıç, cami ve kiliselerin sayısı ve konumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kaledeki bu mimari yapılardan günümüze kadar gelen olup olmadığı araştırılmıştır. Berat kasabasının 15. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki nüfus hareketliliği ve bu yüzyıllar arasındaki sivil Müslüman nüfus miktarı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler tablo halinde araştırmacıya/okuyucuya verilmiştir. Burada yazar tarafından tespit edilen önemli bir nokta vardır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması ile uygulamaya başladığı yayılcı politika çerçevesinde Güney Arnavutluk bölgesinde hak iddia etmeye başlamıştır. Bu durumu önlemek için Osmanlı Devleti, Tanzimat Devri'nde nüfus istatistiklerindeki bilgileri daha da detaylandırma ihtiyacı duymuştur. Böylece kayıtlara sadece Müslüman ve Hristiyan olarak geçen nüfus artık Türk, Boşnak, Arnavut, Rum, Bulgar, Ermeni, Sırp ve Ulah olarak birbirinden ayrılmaya başlanmıştır. Ayrıca kaynaklardan bilgiler birbiri ile mukayese edilerek, kasabadaki mahalle isimleri ve sayıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde olduğu gibi bu bölümde de nüfus ve mahalleler tablo haline getirilerek araştırmacıya/okuyucuya sunulmuştur. *Mahalle sayılarındaki ve demografik anlamdaki değişimin kasabanın nüfusuna etkisi nasıldı?* sorusuna cevap aranmıştır. Berat kasabasındaki mahallelerde Müslüman halk ile Gayrimüslim halkın beraber yaşadığı mahallelerin olduğu kadar ikisinin de ayrı yaşadığı mahallelerin varlığına değinilmiştir. Bunların dışında kasabada Çingenelerin diğer Müslümanlar ile birlikte yaşadığı mahalle ile sadece Kıpti Müslümanların yaşadığı bir mahalle olması ihtimali üzerinde de durulmuştur.

Berat kasabasındaki nüfus hareketliliği ve mahallelerden sonra *Dini yapıları* hakkında bilgi verilmiştir. Berat'ın fethinden sonra inşa edilen ilk camisinin *Ba-yezid Han Camii* olduğundan ve bu caminin çeşitli zamanlarda anıldığı isimlere

değnilerek konuya giriş yapılmıştır. Bu bölümde Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler ışığında Berat kasabasındaki cami, mescit, medrese, tekke, türbe gibi dini yapıların isimleri ve sayıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlar yapılırken Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler diğer kaynaklar ile mukayese edilmiştir. Kasabadaki Müslümanlara ait dini yapılardan sonra Hristiyanlara ait dini yapılar ele alınmıştır. Hristiyanlara ait dini yapılardan şapel, kilise, manastır ve havranın Berat kazası-kasabasındaki sayıları, isimleri ve konumları tespit edilmeye çalışılarak günümüze ulaşan kiliselerin varlığı üzerinde durulmuştur. Yazar, bu kiliseler arasında *Shën Millit/Shën Mehilit* adındaki kilisenin Ayasofya'nın küçük bir taklidi olduğunu söylemektedir. Yazarın, kiliselerin çoğunun günümüze kadar gelmesinin Osmanlı Devleti döneminde inançlarını özgürce yaşamalarına bağlaması önemli bir nokta olmuştur. Zira bu durum Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelerde hoşgörülü davranmasının bir neticesidir.

Daha sonra kasabada verilen eğitimden bahsedilerek 17. yüzyıla ait medrese ve sibyan mekteplerinin isimleri ve bu okullara devam eden öğrenci mevcudu verilmiştir. 19. yüzyılda özellikle Tanzimat Devri'nde Berat kasabasında okul sayıları gibi çeşitleri de artmıştır. Ancak okul çeşitleri artsa da 400'ü aşan hane sayısına rağmen okula giden öğrencilerin azlığına dikkat çekilmiştir. Bu durumun nedenleri arasında köylerde yaşayanların çocuklarını işgücü kaybı gerekçesiyle okullara göndermemesi vardır. Ayrıca kasaba ve köylerdeki okul, muallim ve muallim maşası konularındaki sıkıntılar ele alınmıştır. Berat kasabasında eğitim konusundaki sıkıntının nasıl düzeleceği üzerine çalışmalar yapılarak kasabada idâdî ve rüşdiye gibi eğitim kurumlarının açılmasına karar verildiği ancak yapılan yeni okulların da yeterli sayıda inşa edilmediği üzerinde durulmuştur. Berat'ta açılan idâdî ve rüşdiyenin öğrenci miktarından ve öğrencilerin yoğunluğuna bağlı olarak muallim sayıları ile muallimlerin isimlerinden bahsedilmiştir. Berat'taki eğitim konusunun son kısmında ise diğer bölümlerden farklı olarak Kız Çocuklarının Eğitimi ayrı olarak incelenmiştir. Berat kasabasındaki ibtidâî, rüşdiye ve idâdî mekteplerinin erkek çocuklara özel olduğundan ve karışık eğitim veren okul sayısının ise çok düşük olduğundan bahsedilmiştir. Kasabada kız çocuklarına özel Berat İnâs İbtidâîsi'nin açıldığını ve mektep bünyesindeki öğrenci sayıları ile muallim sıkıntıları ele alınmıştır. Berat kasabasındaki Müslümanlara ait eğitim kurumları ele alındıktan sonra gayrimüslimlerin kasabadaki eğitimleri hakkında bilgi verilmiştir. Berat'taki gayrimüslim halkın eğitim aldığı yerin öncelikle kiliseler olduğu, kiliselerin dışında Rum patrikhanesi tarafından açılan İbtidâî ve rüşdiye derecesinde eğitim veren okulların varlığı ortaya konulmuştur. Bunların dışında kasabadaki Grek okulları ile kişi ve kurumlar tarafından özel olarak yaptırılan okulların da mevcut olduğu belirtilmiştir.

Bölümün son kısmında kabadaki *Ekonomik Faaliyetler* ele alınmıştır. Bu kısımda Berat'ın Güney Arnavutluk için ticari önemi vurgulanmıştır. 17. yüzyılda bünyesinde barındırdığı çarşı ve pazar çeşitliliğinden, kasabasının çarşılarında yer

alan ürünleri ile ihraç ettiği ürünler hakkında bilgiler verilmiştir. Zaman içerisinde kasabadaki han, bedesten ve dükkânlardaki değişim ve gelişimi sıralanmıştır.

Eserde Berat kasabesindeki ekonomiden sonra *Laplık Merkezi Ergiri* adlı üçüncü bölüme (137-168) geçilmiştir. Bu bölüme de diğer bölümlerde olduğu gibi ilk olarak *Fetih ve İdare* kısmıyla başlanmıştır. Bu kısımda Ergiri'nin Osmanlı idaresine girdikten sonra yaşadığı değişimlerden ve kasabanın *alt kültürel bölge* olma özelliğinden bahsedilmiştir. Daha sonra Ergiri'nin aldığı isimler ve kökenleri hakkında bilgi verilerek coğrafi özelliklerine geçilmiştir. Ergiri'nin fiziki coğrafyası anlatılmıştır. Engebeli yapıya sahip olan Ergiri'de tarım arazilerinin azlığına dikkat çekilerek diğer bölümlerden farklı olarak kasabadaki diğer iş kollarına değinilmiştir. Daha sonra 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan süreçte Ergiri kasabasının nüfus hareketliliği ile ilgili bir tablo yapılmış ve 19. yüzyılda Ergiri'deki mahalleler ile bu mahallelerde yaşayan Müslim ve gayrimüslimlerin hane sayısı ile erkek nüfusu bu tabloda verilmiştir. Ayrıca farklı tarihli arşiv belgeleri karşılaştırılarak Ergiri'deki mahallelerin isimleri ve sayıları tespit edilmiştir. Son olarak da Ergiri sakinlerinin milliyeti ve konuştukları lisansları yazılmıştır.

Ergiri'deki nüfus hareketleri ve mahalleleri hakkında bilgi verildikten sonra *Dini Yapılar* kısmına geçilmiştir. Bu kısma Ergiri'deki en eski caminin 16. yüzyılda kaydı olan *Sultan Bayezid-i Veli Camii* olduğu bilgisi verilerek başlanmıştır. Daha sonra kasabada bulunan *Hızır Ağa, Hacı Murad, Tekke, Dunavat, Memi Paşa, Polar, Vutoş* camilerinin genel yapısından ve bulunduğu mahallelerden bahsedilmiştir. Ayrıca bölgedeki camilerden günümüze kadar gelenlerin isimleri ve bugünkü kullanım durumları açıklanmıştır. Camilerin dışında kasabadaki Bektaşî ile Halvetî tekke ve türbelerinin isimleri verilerek bu yapıların konumları tespit edilmiştir. Müslümanlara ait dini yapılar anlatıldıktan sonra Hristiyanlara ait dini yapılara geçilerek kasabadaki kiliselerin sayısı ve bu kiliselerin buldukları mevki belirlenmiştir. Daha sonra 17. yüzyılda Ergiri kasabesindeki medrese ve sıbyan mekteplerinin isim ve konumları verilmiştir. Medrese ve sıbyan mektepleri dışında kasabada açılan ibtidâî, rüşdiye ve idâdî okullarının da açıldığı ve bu okulların muallimleri, muallim maaşları, öğrenci sayıları verilerek gayrimüslimlere ait eğitim kurumlarına geçilmiştir. Ancak gayrimüslimlere ait okul sayısının Ergiri kasabası özelinde Osmanlı kayıtlarında olmadığı için sancak dâhilindeki sayılar üzerinden çıkarım yapılması önemli bir noktadır. Ergiri kasabesindeki eğitimden sonra bölüm sonunda Ergiri kasabesindeki *Eski Pazar, Yeni Pazar ve Memi Bey Çarşısı*'ndan bahsedilmiştir. Kasabanın doğrudan denize kıyısı olmadığı için bu durumun kasabayı olumsuz etkilediği ve Ergiri'nin Avlonya ile Berat kasabalarından geride kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Eserin *Sonuç* kısmında ise Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarının Osmanlı Devleti tarafından fethinden sonra bu kasabalardaki değişim ve gelişim süreci değerlendirilmiştir. Bu kasabalardaki nüfus artışının *İstanbul'un fethi ardından*

tatbik edilen nüfus politikası uygulanmadan gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen kaynaklar neticesinde Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarının muharebe ya da muhasara ile değil Osmanlı uç beylerinin akınları ve yerel beylerle kurulan ilişkiler neticesinde Osmanlı idaresine geçtiği ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde kasabalardaki Müslüman nüfus arttığından ve buna bağlı olarak cami ve mescitlerde de artış görüldüğünden bahsedilmiştir. Avlonya, Berat ve Ergiri kasabalarındaki nüfusun çoğunluğunun Arnavut olduğu ve bunlara Ulah, Bulgar, Çingene, az sayıda Yahudi ve çok az kaynakta da Türklerin eklendiği bilgisi verilmiştir. Bu üç kasabadaki Osmanlı mimarisinden bahsedilerek bunlardan çok azının günümüze geldiğine değinilmiştir.

Dr. İlkay Erken tarafından kaleme alınan bu çalışma daha önce derinlemesine bir çalışma yapılmayan Avlonya, Berat ve Ergiri kasabaları hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Eser, Avlonya, Berat, Ergiri özelinde Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk üzerindeki tesirini anlamak için önemli bir yere sahiptir. Yazarın çalışması özellikle 19. yüzyıl Osmanlı Devleti idari yapısındaki değişimlerin Arnavutluk üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca yazarın çalışması tarihsel olarak Balkan devletlerinin bir bir bağımsızlıklarını ilan ettiği bir döneme denk gelmektedir. Bağımsızlığını ilan eden Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kalan topraklarını ele geçirmek için bir mücadele içine girmiştir. Bu politikalarının temeli ise dönemin ulus-devlet politikasına uygun olarak bölgedeki nüfus ve demografik yapıdır. Bu bağlamda yazarın çalışması, Arnavutluk'un ilgili bölgelerindeki nüfus ve demografik yapı hakkında da önemli bilgi ve çıkarımlar içermektedir.